

Jak otevřít přístup k Open Access?

Iva Burešová
Knihovna AV ČR, v. v. i., Praha
buressova@knav.cz

INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 22. -24. 5. 2012

Abstrakt:

V úvodní části příspěvku bude představena politika otevřeného přístupu v Akademii věd ČR a stručně představeny základní principy volného publikování a zpřístupňování informačních zdrojů (open access) v prostředí AV ČR.

Další část je zaměřena na aktivní podporu otevřeného publikování – tedy na dotační fond určený pro autory AV ČR publikující v režimu volného přístupu a další kroky, které Knihovna a AV ČR podnikají v této oblasti.

Poslední část je věnována aktivitám KNAV v oblasti institucionálního repozitáře a ukládání autorských děl především z hlediska autorských práv a vyjednávání s vydavateli tak, aby autorům AV ČR bylo umožněno uložení (zveřejnění) článků v některé z jejich podob v repozitáři – volně dostupné pro uživatele.

V první řadě byly Právním odborem analyzovány smlouvy, které autoři s vydavateli uzavírají a současně byly porovnány s údaji, které jsou dostupné v databázi SHERPA/RoMEO, která slouží jako zdroj informací o možnostech archivace a přístupu jednotlivých vydavatelů k této otázce.

V současné době probíhá vyjednávání s jednotlivými vydavateli v jejichž časopisech autoři z AV ČR publikují nejčastěji. Smlouva umožňující (systematické) ukládání do institucionálního repozitáře byla už uzavřena s vydavatelstvím Elsevier – součástí je mimo jiné seznam časových embarg jednotlivých titulů – tj. po jak dlouhé době může být obsah z tohoto titulu volně zpřístupněn.

Úvod:

*Otevřený přístup je definován jako **trvalý a bezplatný přístup k dokumentům, zejména pak k plným textům pro všechny uživatele. Tento statut v sobě zahrnuje volné a neomezené čtení, stahování, kopírování, sdílení, ukládání, tištění, vyhledávání a hypertextové propojování.** Otevřený přístup (open access, OA) je způsob přístupu k informacím a každý digitální nebo zdigitalizovaný dokument může mít otevřený přístup - od pouhých textů a dat po software, zvukové dokumenty, video či multimédia.*

Akademie věd ČR je složena z 54 veřejných výzkumných institucí včetně Knihovny AV ČR, přičemž každý ústav je samostatnou právní osobou. Celkově má 7 000 zaměstnanců, z toho je přibližně 3 500 vědeckých pracovníků. Ročně je publikováno přibližně 11 000 článků, zpráv, apod., na jednotlivých ústavech je vydáváno více než 60 titulů časopisů, které obsahují přibližně 3 500 článků.

Na jaře roku 2008 byla vedením AV ČR podepsána [Berlínské Deklarace](#) (první český signatář, 249. celkem) a Knihovna AV ČR byla pověřena jednat za AV ČR v otázkách otevřeného přístupu.

Dále potom Vědecká rada AV ČR doporučila na jaře 2009 nově zvolenému vedení AV ČR formulovat politiku otevřeného přístupu a vybudovat institucionální repozitář a zajistit jeho využití v režimu otevřeného přístupu. Tato [Politika](#) byla schválena Akademickou radou AV ČR 14.9. 2010. Knihovna AV ČR je odpovědná za interpretaci a šíření této publikační politiky a za zajištění informační infrastruktury.

Několik citátů z Politiky otevřeného přístupu AV ČR:

... „Pracoviště AV ČR jsou povinna vyvinout veškeré úsilí k tomu, aby mohla AV ČR a Knihovně AV ČR, v. v. i., poskytnout publikační výstupy – zaměstnanecká díla – vytvořená jejich zaměstnanci a nevýhradní licence k jejich užití, zejména právo na rozmnožování jakýmkoli prostředky a v jakékoli formě a právo na sdělování díla veřejnosti v rámci právního řádu České republiky a s ohledem na případná licenční ujednání s vydavateli.“ ...

... „ Publikační výstupy budou poskytovány v elektronické formě. KNAV zajistí jejich uložení v repozitáři AV ČR a zpřístupnění veřejnosti, jakmile to bude možné, s ohledem na skutečnost, že někteří vydavatelé mohou na tato díla uvalit publikační embargo (tj. doba, po kterou článek nemůže být zpřístupněn veřejnosti).“ ...

Současně s touto Politikou bylo schváleno vytvoření fondu a dotačního systému pro podporu „gold“ open access s alokací 1.000.000 Kč pro rok 2011 a s alokací 1.000.000. Kč pro rok 2012 – správu zajišťuje Ediční rada AV ČR (<http://www.lib.cas.cz/openaccess/>) [LHOTÁK, 2010] a s finanční podporou je počítáno i do budoucna.

Dotace pro podporu publikování formou Open Access v Akademii věd ČR

Podmínky pro přidělení dotace:

- dotace je přidělována pouze autorům, kteří jsou zaměstnanci AV ČR a publikují v rámci svého pracovního poměru
- dotaci lze poskytnout pouze v případě přijetí článku do některého z OA časopisů uvedeného alespoň v jedné z databází WOS, SCOPUS nebo ERIH
- nedílnou součástí žádosti o dotaci jsou elektronické kopie (PDF nebo JPG) dopisu redakce potvrzující přijetí článku k publikaci, titulní stránka přijatého rukopisu s uvedením pracoviště korespondenčního autora a potvrzení pracoviště o uhrazení poplatku za publikování článku v OA časopisu

Pravidla pro přidělování dotace na podporu publikování formou Open Access [odkaz vede na PDF soubor, 340 Kb]
Informace o podporovaných časopisech

Pro rok 2012 byla do fondu pro přidělení dotace alokována částka 1.000.000 Kč.

Ve fondu zbývá 866000 Kč.

(tento údaj je průběžně aktualizován)

Obr. č. 1 WWW stránka dotačního programu AV ČR

V průběhu roku 2011 bylo finančně podpořeno 45 žádostí a to především z první a druhé vědní oblasti v celkové výši 999.000 Kč.

STATISTIKA schválených žádostí

I. Oblast věd o neživé přírodě

3 x Fyzikální ústav AV ČR, v. v. i.

1 x Ústav fotoniky a elektroniky AV ČR, v. v. i.

II. Oblast věd o živé přírodě a chemických věd

2 x Ústav anorganické chemie AV ČR, v. v. i.

1 x Ústav chemických procesů AV ČR, v. v. i.

3 x Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.

5 x Biofyzikální ústav AV ČR, v. v. i.

4 x Fyziologický ústav AV ČR, v. v. i.

6 x Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.

2 x Ústav experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.

8 x Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

1 x Ústav živočišné fyziologie a genetiky AV ČR, v. v. i.

4 x Biologické centrum AV ČR, v. v. i.

3 x Botanický ústav AV ČR, v. v. i.

2 x Ústav biologie obratlovců AV ČR, v. v. i.

Repozitář AV ČR

Pro získávání a ukládání dat je využit systém pro evidenci publikační činnosti [ASEP](#), který Akademie věd používá od roku 2005 (Automatizovaný systém evidence publikací). Při

vložení bibliografického záznamu je možné uložit i plný text v různých verzích (preprint, postprint, vydavatelské PDF) včetně příloh. Realizace a vytvoření pravidel (manuálu) proběhlo v roce 2011, sběr dat byl zahájen od ledna 2012.

U každého plného textu je nastavena forma zveřejnění, která je prověřena zpracovatelem ústavu, tak aby nedošlo k porušení autorských práv (veřejně přístupné, nepřístupné). Spoluautoři, u kterých je uvedena e-mailová adresa, jsou informováni o tom, že je jejich plný text uložen v repozitáři. V případě veřejně přístupných dokumentů jsou spoluautoři žádáni o souhlas s uložením a zveřejněním jejich díla, nepřístupné dokumenty mohou být poskytnuty na vyžádání od autora. Plné texty k bibliografickým záznamům může ukládat pověřený zpracovatel, případně autor ke svému dílu, pokud dílo vytvořil na pracovišti AVČR.

120. 0345450 - UTIA-B **2012** RIV DE eng J
 Chetverikov, D. - Fazekas, S. - Haindl, Michal⁶
 Dynamic texture as foreground and background.
Machine Vision and Applications. Roč. 22, č. 5 (2011), s. 741-750. ISSN 0932-8092
 Grant: GA ČR GA102/08/0593; Commission EU(XE) FP6-507752
 Výzkumný záměr: CEZ:AV0Z10750506
 Klíčová slova: Dynamic texture * Optical flow * SVD
 Kód oboru RIV: BD - Teorie informace
 Impakt faktor: 1.479, rok: 2010
 http://library.utia.cas.cz/separaty/2011/RO/haindl-dynamic_texture_as_foreground_and_background.pdf
 [Výsledek v RIV](#)
 [DOI: 10.1007/s00138-010-0251-6](https://doi.org/10.1007/s00138-010-0251-6)

Obr. č. 2 Záznam v repozitáři AV ČR s plným textem

Jako podklad při rozhodování o ukládání článků do repozitáře slouží databáze Sherpa/RoMEO, která poskytuje informace o přístupu vydavatelů k otázce (auto)archivace elektronických preprintů a postprintů v digitálním repozitáři. Databáze nyní zahrnuje přes 1000 vydavatelů (a téměř 20 000 časopisů) především anglo-americké provenience.

Obr. č. 3 Webová stránka Sherpa/RoMEO

V současné době probíhá doplnění informací o jednotlivých titulech vydávaných AV ČR tak, aby byly informace o publikační politice jednotlivých ústavů a jejich periodik AV ČR vyhledatelné.

1	Elsevier	543
2	Springer Verlag	262
3	Wiley-Blackwell	125
4	American Chemical Society	90
5	Wiley-VCH Verlag Berlin	57
6	Taylor & Francis	40
7	Institute of Physics	39
8	Oxford University Press	37
9	Blackwell Publishing	35
10	John Wiley and Sons	29
11	BioMed Central	27
12	Royal Society of Chemistry	26
13	American Institute of Physics	22
14	American Nuclear Society	21
15	Institute of Electrical and Electronics Engineers	20
16	Nature Publishing Group	19
17	MAIK Nauka/Interperiodica	17

Obr. č. 4 Vydavatelé u nichž je v AV ČR nejčastěji publikováno

Smlouvu s vydavatelem musí uzavřít osoba oprávněná nakládat s dílem tzn. v případě zaměstnaneckého díla zaměstnavatel, nebylo-li se zaměstnancem dohodnuto jinak (lze i ústně). V případě spoluautorského díla je nutné, aby osoba jednající s vydavatelem (tzv. korespondenční autor) měla uzavřenou dohodu se všemi spoluautory, na základě které je oprávněna jednat za ostatní spoluautory díla. Ve smlouvě je zapotřebí označit, že se jedná o dílo „work for hire“, tedy zaměstnanecké dílo.

V případě jednotlivých vydavatelů se podmínky archivace publikačních výstupů liší.

Vydavatelství Elsevier např. při zřízení institucionálního repozitáře, do kterého by měly být ukládány veškeré publikační výstupy zaměstnanců, vyžaduje, aby instituce uzavřela s Elsevierem speciální smlouvu, která bude toto ukládání umožňovat. V únoru 2012 byla za ústavy AV ČR tato smlouva uzavřena umožňující ukládání autorských preprintů a postprintů do institucionálního repozitáře.

	A	B	C
1	Journal Name ▼	Issn ▼	Embargo Period ▼
2	ACADEMIC PEDIATRICS	1876-2859	12
3	ACADEMIC RADIOLOGY	1076-6332	12
4	ACC CARDIOSOURCE REVIEW JOURNAL	1556-8571	12
5	ACCIDENT ANALYSIS & PREVENTION	0001-4575	36
6	ACCOUNTING FORUM	0155-9982	36
7	ACCOUNTING, ORGANIZATIONS AND S	0361-3682	36
8	ACTA AGRONOMICA SINICA	0496-3490	24
9	ACTA ASTRONAUTICA	0094-5765	24
10	ACTA AUTOMATICA SINICA	1874-1029	24

Obr. č. 5 část přílohy ke smlouvě s vydavatelstvím Elsevier určující časová embarga jednotlivých titulů

Autorské preprinty/postprinty je možné ukládat a volně zpřístupňovat po uplynutí embarga (do té doby je článek v režimu „na vyžádání“). V záznamu také musí být uvedeno DOI s odkazem na finální verzi článku vydanou vydavatelem a přiznání copyrightu vydavatelství Elsevier.

Knihovna AV ČR dále vyjednává i s ostatními vydavateli a snaží se vyjednat podmínky archivace tak, aby bylo možno uložit a případně i zveřejnit co nejvíce děl co nejširšímu spektru uživatelů.

Závěr

Od počátku devadesátých let, kdy se model otevřeného přístupu začal rozvíjet, se situace změnila a otevřený přístup se tak pomalu stává nedílnou součástí mnoha vydavatelských aktivit, ať už jsou to vydavatelství čistě komerční či nezisková, podporovaná státem, univerzitami nebo jinými subjekty. A ačkoliv je většina odborné veřejnosti otevřenému přístupu nakloněna, existuje jistá váhavost především v oblasti humanitních věd. Otevřený přístup má před sebou ještě dlouhou cestu, než bude dosaženo všeobecné shody všech zúčastněných stran.

Použité zdroje:

DOLEŽELOVÁ, Jana a Zdena CHMELAŘOVÁ. Repozitář ASEP. KNIHOVNA AV ČR, v. v. i. *Knihovna AV ČR, v. v. i.* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.lib.cas.cz/asep/repozitar-asep/>>.

LHOTÁK, Martin; BUREŠOVÁ, Iva. Otevřený přístup k vědeckým informacím a politika otevřeného přístupu. *Akademický bulletin*. 2010, 11, s. 19-21. [cit. 2012-04-16]. Dostupný také z WWW: <<http://abicko.avcr.cz/2010/11/05/otevreny-pristup-k-vedeckym-informacim.html>>. ISSN 1210-9525.

SUBER, Peter. . Timeline of the Open Access Movement : formerly called the Timeline of the Free Online Scholarship Movement. [online]. Richmond : Earlham College, 2007. Last revised, September 17, 2007. [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.earlham.edu/~peters/fos/timeline.htm>>.